

*Buzogány Dezső:*¹

Teológia nemcsak lelkészeknek, teológia az egyetemen²

A vitaindítóra kapott idő rövideje miatt hadd ne térjek ki a cím első felére („teológia nemcsak lelkészeknek”) és szűkítsem le ezt az általános témát arra a részterületre, amelyet a cím második fele határol körül: teológia az egyetemen. A nevem után szereplő rövidítés feloldásából szinte biztos, hogy nem valamelyik egyetemi szintű lelkészképző teológiai oktatásáról van szó, hanem világi-állami egyetemen folyó teológiai képzésről. Manapság már sok romániai egyetemen van teológiai képzés: ortodox, római katolikus, baptista stb., de csak két egyetemen történik református teológiai oktatás: a Partiumi Keresztény Egyetemen, és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Református Tanárképző Karán, ez utóbbin akkreditált alapképzés, mester- és doktorképzés keretében. Az alábbiakban azon tapasztalataim közül osztok meg veletek néhányat, amelyeket ez utóbbi Karon szereztem, és „pars pro toto” beszél az általános témáról.

Az intézmény

Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Kara: világi intézményrendszerbe épült, külön működési szabályzatokkal, egyháztól sok tekintetben független, de az egyháznak felügyeleti joga van a református hitvallási kérdéseket illetően. A Kart 1993-ban szervezte meg az Erdélyi Református Egyházkerület, a BBTE és az Oktatási Minisztérium, azzal céllal, hogy vallásánárokat képezzen a református egyház számára. Megszületése a Protestáns Teológiai Intézet (a továbbiakban PTI) épületéhez és felsőoktatási struktúrájához kapcsolódott, és ott is működött szinte tíz esztendeig, ebből pedig jó néhány félreértés (sok esetben egyenesen szándékos félremagyarázás) született. Folytonossága nem, csak történelmi hagyománya volt, ezért struktúráját illetően nem igazán találta meg a helyét az 1989 utáni református egyházban, a megalapítást követően pedig nem történt meg az intézmény törvényi szabályzása sem az Erdélyi Református Egyházkerület, sem a PTI felé, intézményi viszonyrendszerét csak az alapítás idején megfogalmazott vázlatos elvi keretegyezmény írta körül. Egy épületben működött emezzel, viszont idegen testként: sem integrálódni nem tudott, sem önállósulni. Erre még ránehezedett az Oktatási Minisztérium felé tekintő akkori rendezetlen jogi állapota is. Nemsokára pedig az egyház is kivonult mögüle és megmaradt magára hagyatva egy másik, ezennel világi egyetem karaként, amelynek ugyancsak nem volt hagyománya a teológia kari szinten történő oktatása.

Mindezek ellenére, úgy gondolom, létjogosultsága volt, történelmi okok miatt is, hiszen az egyház életéből kiirtott iskolamestereket, vagy a későbbi kántortanítókat vala-

1. Egyetemi tanár, BBTE Református Tanárképző Kar, email: buzogany@rt.ubbcluj.ro.

2. Elhangzott Debrecenben, a Coetus Theologorum tanácskozáson (2008).

milyen formában pótolni kellett. A Kar 2002-ben székhelyet kapott a BBTE-től, ennek egyik épületében. Azóta rendezettebb viszonyok között működik. Jelezzük, hogy ez idáig egyházunk egyetlen akkreditált felsőoktatási intézménye, és itt érvényes egyetemi oklevélet szerezhetnek nemcsak a mi diákjaink, hanem a PKE végzős hallgatói is, de nem kevés azon teológusok száma sem, akik egyházi engedéllyel itt licenc vizsgára álltak és állnak.

A megalapítás idején egyházi vezetésünk tehát nem sietett jogilag szabályozni sem az itt végzett hallgatók egyházi jogállását, sem az intézmény viszonyrendszerét egyházi közegben. Ez pedig később igencsak megbosszulta magát, nem beszélve arról, hogy a jogi tisztázatlanság miatt az elmúlt évek során többször is misztifikálás áldozatává esett, hogy a rosszindulatúnak is nevezhető félretájékoztatások annál hihetőbbek legyenek („ellen teológia”). A rendezés elmaradásának áldatlan következményét még ma is lehet érezni, amikor a végzősök egyházi integrációjáról hallunk, vagy a két intézmény közötti áthallgatás kérdéskörével találkozunk: az akkreditált Kar (félhivatalosan) elfogadja a Teológián tanított tárgyak vizsgaeredményeit, diszciplínától és tanártól függetlenül, a nem akkreditált Teológia viszont a Karon végzett diáktól felvételt vár el és első évtől végigjártja vele az egész öt évre terjedő képzési útvonalat.

A tanári kar

Tanári kara ugyancsak vegyes: magvát és gerincét képezik a lelkészképző intézetben lelkészi, majd az egyetemen tanári képesítést szerzett kollégák (voltaképpen a volt vallás-tanári szak lelkészjellegű személyek köré szerveződött hajdanán), köréjük rendeződnek a nem lelkészi végzettségű tanárok, a specifikus pedagógiai-zenei tárgyak képzésére, és két tanszék keretén belül fejtik ki tevékenységüket. Tanáraink, valamennyi fokozaton, megfelelnek a felsőoktatási törvény eléggé szigorú követelményrendszerének. A lelkészjellegű tanárok egyházi jogállása ugyancsak rendezésre vár (talán még a PTI-ben is), néhány korlátozó intézkedés született e kérdésben, de átfogó jogi rendezés nem.

A diákok

Alább azt mondtam, hogy megalapításakor egyházunk az Intézmény feladatául a vallás-tanárok képzését tette, hogy az időközben kiesett kántortanítókat szakképzett oktatókkal próbálja meg pótolni, és részben feltöltse a református értelmiségi közösséget. Az innen kikerülő diákok elődei tehát a 17–18. századi iskolamesterek, akik tanítóskodással anyagi fedezetet gyűjtöttek külföldi tanulmányaik folytatásához. Itt engedjete meg nekem egy rövidke történelmi visszapillantást.

Tanítómesterünk, a történelem

A tanítói megbízatás nem volt végleges, és csak egy-két esztendőre terjedt, hiszen a gyülekezet csak részben tudta biztosítani megélhetésüket, ezért arra többnyire csak egyedülálló

személyek vállalkoztak. A korabeli egyházi törvénykönyv a mestert a lelkész felügyelete alá osztotta be, tevékenysége tehát nem csak az iskolára szorítkozott. Természetesen elsődleges feladata az oktatás volt, de egyházi szolgálatot is kellett vállalnia, a harangozástól és énekvezérléstől el egészen a prédikálásig. Igaz, ez utóbbit csak az úrasztala mellől tehetette meg, és a lelkész előre elkészített prédikációját illetve imádságát olvashatta csak fel. Azért történt így, mert képzettsége kisebb volt, szakszerű oktatást a teológia és gyakorlati teológia tárgyköréből nem kapott, nem is kaphatott koránál fogva sem. Ebből a templomhoz kötött szolgálatból is látszik, hogy valamennyi iskolamester mégiscsak a lelkészi szolgálatot látta társadalmi karrierje betetőzésének, és tovább tanult. Érthető ez, mert a lelkészként biztosabb megélhetést jelentett számára a jól kiépített egyházi infrastruktúra (kúriaszerű lelkészi lakás, egyházi birtokok, pontra tett egyházi adózási rendszer, nemesi rangot biztosító rendi közösség, és persze nem kevés súllyal esett a latba a neki kijáró társadalmi megbecsültség sem). Eközben a mesteri állás csak ideiglenes volt, a tanító sokszor az iskola épületének egyik helyiségében lakott, fizetése pedig legjobb esetben fele, rendszerint egyharmada volt a lelkészének. Emiatt sem volt igazán vonzó, erre családot nem lehetett ráépíteni, a főegyházi vezetés pedig nem vette jó néven, ha a mester véglegesen megtelepedett valamelyik gyülekezetben, sőt egyenesen rosszalotta, ha nem ment tovább tanulni lelkésznek. Annak ellenére tette ezt, hogy a tanító állandó munkahelye és helyben lakása a település alapfokú oktatásának stabilizációját is jelenthette volna. Mindazonáltal van elég példa arra, hogy egyesek végleges állásként is el tudták képzelni a tanítóskodást: családot alapítottak, életre szóló hivatásnak tekintették az oktatást, és persze, tegyük hozzá, rendszerint nyomorogtak.

Új, második szolgáló rend

Nos, a 17 században talán éppen ez a kialakulóban lévő jelentősebb számú állandó tanítói közösség, amely talán kényszerűségből, de mégis végleges szolgálatnak tekintette a tanítói munkakört, mert nem volt lehetősége tovább tanulni, nos, ez a közösség próbálta meg belopni a Bethlen-féle armális szövegébe azt a kiegészítést, hogy a fejedelmi okirat rendelkezése a tanítók leszármazottaira is vonatkozik. Ez aztán sok további félreértésnek adott okot a kialakuló hivatásos tanítói rend összefüggésében. Ezzel a gondolatmenettel elérkeztünk egy érdekes társadalmi jelenséghez: az erdélyi társadalomban kezd körvonalazódni azon közösség képe, amely később, teljesen önállósult formában, hivatásának már nem a lelkészi szolgálatot tekinti, hanem az egyházi kötelékben maradt iskolák gondviselését és az oktatást. Ez pedig sürgető szükségként kényszerítette az egyházi vezetést arra, hogy a hivatásos tanítói rend szervezeti kiépítésével foglalkozni kezdjen és önálló testületként definiálja a lelkészi rend keretén belül az iskolamesterek közösségét.

Erre nézve igen jelentős Backamadarasi Kiss Gergely szervező munkája és a Főkonzisztórium ez irányban kifejtett tevékenysége a 18 század végén, 19. század elején, melynek eredményeként a tanítói közösség az egyház második szolgáló rendjévé lépett elő, státusa egyre inkább kezdett közeledni a lelkész jogi helyzetéhez, és rövidesen azzal

egyenrangúvá vált. Ezt követően már együtt végezték a gyülekezeti szolgálat két sajátos és önálló feladatát, két különálló de egyformán fontos munkaterületen, lelkészi és tanítói minőségben. A lelkészek mellett ezzel létrejött a második „hivatásos” református értelmiségi közösség is, komplementáris megbízással. A lelkész és tanító egy kollégiumban tanult, képzésük első felében egy tanmenetet követtek, ugyanazon tanárok felügyelete alatt, bár az elsajátított tananyagot más-más területen hasznosították: a lelkész a szószéken, a tanító (később a tanár) a katedrán. Nemsokára a képzés differenciálódott, de csak az utolsó fázisban, amikor valamennyi jelölt már kiszemelte jövődöbeli szolgálata területét. A két, egymást kiegészítő és az egyházi vezetés szemében egyenrangú szolgálat egymás mellett élt jó egy századon át, hiszen a kommunista korszakig az egyház feladatának tekintette az oktatást is, annak ellenére, hogy az állam néha beleszólt ebbe és szabályozni próbálta, az oktatás bizonyos szintjeit pedig kivonta az egyházi ellenőrzés alól. A kommunista időben ez egyház befolyása megszűnt az oktatásra és csak a lelkészutánpótlás biztosítására korlátozódott.

Mesterséges konfliktus

A kommunista kormány egy dolgot mindenképpen elért azzal, hogy a teológiai oktatást gettóba kényszerítette: a szakszerű teológiai képzést sikerült teljes mértékben izolálnia és visszaszorítania egyetlen épület falain belülre, valamennyi magyar protestáns felekezet esetében. Az elszigetelődés miatt a hivatalos egyházban kényszerűségből kialakult egyfajta szűkkörű szemlélet, amely a teológiai képzést egyetlen épülethez kötötte. Csak ezzel lehet magyarázni azt az erőteljes ellenállást és negatív kampányt, amely az elmúlt másfél évtizedben kapott lábra a más hazai intézményekben is kibontakozó teológiai oktatással szemben. Ebben az összefüggésben egyaránt összetűzbe került a PKE teológiai kara, de még inkább a Kolozsváron működő Református Tanárképző Kar, bár a legújabb kori fejlemények azt mutatják, hogy a viszony rendezésére, egyelőre még visszafogottan ugyan, de megvan a hajlandóság mind az egyház, mind az egyházi fenntartással működő PTI részéről.

Diákjaink több szakon is tanulnak: didaktikai teológia (vallástanárok lesznek) egyéb szakkal párosítva (nyelvek, történelem, művészettörténet stb.), alkalmazott teológia (pasztorálpszichológia), szociális teológia (szociális asszisztencia) és zenepedagógia. Tekintettel arra, hogy nem csak vallástanárokat képezünk, már csak a hagyományban él úgy az intézmény, mint vallástanárképző kar, voltaképpen református tanárok kerülnek ki innen. Ezzel jelentős nyitás történt a korábbi intézményi feladattal körre és kezdeti szándéknyilatkozatra nézve. Magyarán: nem minden diákunk helyezkedik el vallástanárként. Két kategóriát kell tehát megkülönböztetnünk: akik a vallásos nevelést tekintik hivatásuknak, és akik nem, de alapos teológiai műveltséggel foghatnak hozzá a megszerzett második szak oktatásához.

Az egyetlen végzett teológiai oktatás kérdését a Krisztustól kapott missziói parancs összefüggésében kell látnunk: ugyanazt végezni ezennel nem hivatalos egyházi keretben, hanem másféle intézményi rendszerben; a gyülekezeteknek nem lelkészt, hanem vallástanárt vagy öntudatos református presbitert és gondnokot nevelni. Valamely intéz-

mény az egyháztól és gyülekezettől függetlenül, egymagában is képes teológiát oktatni (számtalan példa van rá itthon és külföldön egyaránt), de a képzés célját veszíti, mert nem irányul olyan közösségre, amely befogadója lehetne végzőseinek. Alapjában véve a teológiailag képzett világiak is ugyanazt a feladatot kapják a missziói parancsban, mint a szakképzett lelkészek.